

**MUHASHO WA PFUNZO WA GAUTENG
MULINGO WA TSHITIFIKHEITHI TSHA MA?IRIKI**

**TSHIVEN? A LUAMBO LWA VHUVHILI
GIREIDI YA N?HA
(Bammbiri ?a u Ranga)**

**TSHIFHINGA: AWARA 2
MARAGA: 80**

PFESSEANI:

- Bammbiri i?i na khethekanyo dza A, B na C.
- Mbudziso dzothe dzi fhindulwe nga Tshiven?a.
- Fhindulani mbudziso dzo?he.

KHETHEKANYO YA A

THOLOKANYON?IVHO

MBUDZISO 1

Vhalani maffungo a tevhelaho nga vhuronwane uri ni ?o kona u fhindula mbudziso dzi no ?o tevhela:

Vhumatshelo muthu u tou ?iitela. Vhaswa vha musalauno a vha fani na vha musalauna. Musalauna ho vha hu tshi ?i vha na dzikhaedu dza hone. Nzulele ya hone yo vha i tshi kon?a. Ndi ralo ngauri muvhuso wa tshenetsho tshifhinga wo vha u wa khethululo. Vharema vho vha vha tshi wana pfunzo ya fhasi. Zwikolo zwavho zwo vha zwi zwenezwi zwa madzhadzha zwi si na ?ho?ea dzo teaho. Vhabebi vhone vho vha vha tshi tambudzwa. Ho?he hune vha ya vho vha vha tshi tea u tshimbila na basa i sa fani na ya vhatshena. Vhudzulo hone ho vha ho khethululwa na one mabunga o khethululwa. Ndi yeneyi nzulele ye ya vhangana uri vhaswa vha gwalabe vha tshi lwela pfanelo dzavho. Vhunzhi ha vho vha farwa nga mapholisa vha?we vha ngalangadzwa.

? waha wa 1976 u ?ivhelwa dzikhakhathi nge vhaswa vha bva zwikoloni vha tshi lwela u kombetshedzwa u ita ngudo nga Tshivhuru. I?o ?uvha ?o vha ?uvha ?itswu kha ?ivhazwakale ya Soweto. Vhaswa vhe vha vha vha si na zwihali vho ?angana na vhuhali ha muvhuso wa khethululo. Nge mapholisa na masole vha bva na zwigidi vho laelwa uri vha thuntshe lwa vhukuma. Vhaswa vhanzhi i?o ?uvha vho ?angana na lufu zwan?ani zwa muvhuso wa tshi?alula

Naho zwo ralo vhaswa vha tshenetsho tshifhinga ndi vhe vha bvelela vha phasa na kha pfunzo dzavho. Ri na vhahali vhanzhi vhane ri nga vha bula vhane zwino ndi vharangaphan? a vha ?ivheaho kha muvhuso muswa khathihi na kha zwa mabindu. Afha ri amba nga vhatu vha fanaho na Vho-Ramaphosa na vha?we vhanzhi vhane ndi sa ?o vha bula.

Vhaswa vha musalauno vha na khaedu dzo livhanaho navho fhedzi a dzi ri tshithu musi dzi tshi vhambedzwa na dza musalauno. Pfunzo ndi i fanaho kha vharema na vhatshena. Vha nga kona u dzhena kha dziyunivesithi dzo ?he dzine vha funa.

Mishumo vha nga shuma arali vha nga vuledza pfunzo dzavho.

Thaidzo dze vha livhana nadzo zwino ndi zwone zwikambi na zwidzidzivhadzi khathihi na ?one dwadze ?a HIV / AIDS. Zwithu izwi zwiraru ndi zwone zwine zwa vha na na masiandaitwa a si a vhu?i shangoni ?ashu. Vhaswa vho ?i dzhenisa kha zwa mahalwa vha tshi kha ?i vha vha?uku. Vhana vha m?waha ya fumiina vha ?i dzhenisa kha zwa mahalwa na zwa vhudzekani. Zwa pfunzo zwa sala murahu.

Dwadze ?a HIV / AIDS ?one a thi tshaamba ?i khou tou swiela. Vhabebi ndi vhane vhane vha khou vhulunga vhenevho vhana nga vhunzhi.

Thaidzo i?we ndi ya vhana vhane vha vha na vhana vha tshe tshikoloni. Muvhuso wo lingedza u thusa nga u holela mundende vhana vhane vhabebi vhavho vha vha vha sa shumi khathihi na vho lovhelwaho. Thaidzo iyi i khou tou endelela i tshi ya.

Zwikolo zwo ?ala nga vhasidzana vho vhihaho muvhilini.

Vhaswa vha tea udzivhuluwa vha kone u vhona uri vhumatshelo vhu zwan?ani zwavho. Vha ?tshe maitele mavhi ane a sa ?o vha isa fhethu.

- 1.1 ? eani mafhungo aya ?hoho yo a teaho. (1)
- 1.2 Muvhuso wa musalauno wo vha u muvhuso-?e? (1)
- 1.3 Vharema vho vha vha tshi wana pfunzo-?e? (1)
- 1.4 Vhaswa vha 1976 vho vha vha tshi khou gwalabela mini? (2)
- 1.5 Ndi nga mini mu?wali a tshi ri i?o ?uvha ?i dzhiwa sa ?uvha ?tswu kha ?ivhazwakale ya Soweto? (3)
- 1.6 Vhabebi vha vha vha tshi tambudzwa hani nga muvhuso wa kale? (2)
- 1.7 Muvhuso wa kale wo vha u na tshi?uhu. Tikedzani ?ikumedzwa i?i nga zwo bvelelaho. (3)
- 1.8 Ndi ngani mu?wali a tshi ri thaidzo dza musalauno dzo vha dzi tshi kon?a? Bulani zwiraru. (3)
- 1.9 Bulani thaidzo n?a dzine vhaswa vha khou ?angana nadzo musalauno. (4)

- 1.10 ? eani mabulazwithihi a maipfi a tevhelaho:
- 1.10.1 dzhadzha.
 - 1.10.2 tshi?alula.
 - 1.10.3 tambudzwa. (3)
- 1.11 Vhaswa vha ?idzhenisa kha zwifhio vha tshe vha?uku? Bulani zwivhili. (2)
- 1.12 Ndi zwifhio zwiraru zwine zwa sumbedza uri nzulele ya musalauno ndi yavhu?i u fhira ya kale? (3)
- 1.13 Ndi ifhio thaidzo ine ya khou wanala zwikoloni zwino? (1)
- 1.14 Ndi ifhio thuso ine muvhuso wa khou i ?etshedza mulugana na vhana vhane vhabebi vha sa shume?. (1)
- 1.15 Thandululo iyi ya thaidzo ya vhana vha vhabebi vha sa shumi ni a tendelana nayo naa? Tikedzani phindulo ya?u. (3)
- 1.16 Ndi ifhio ngeletshedzo ine na nga ?ea vhaswa vha ano ma?uvha? (2)

GUMOFULU ?A KHETHEKANYO YA A: [35]

KHETHEKANYO YA B

MANWELEDZO

MBUDZISO 2

Vhalani maffungo a tevhelaho ni ?wale samari yao. Tshivhalo tsha maipfi a?u tshi vhe mahumi ma?a.

Tshibalo dzina ?awe ?o vha ?i tshi dzula ?i milomoni ya vhatu. Ndi lunzhi mu?hannga uyu a tshi vhidzwa khoroni ya musanda nga mulandu wa ?one gunwe kana hone u fara vhana vha vhatu a tshi likita. Hone a vhuya a tou vhu shela a si yone khani khathihi na u levha.

Ene u thuswa ngauri u na nungo dzawe a dovha a kona u kon?elela. ?i?we ?uvha vha?hannga vha Madzhatsha vho vhuya vha mu rwa vha mu sia e tshitumbu, vhatu vha shango vho vha vho takala vha tshi ri vho xuxwa. O fhedza o vuwa e sibandela. Vho tou mangala vha tshi mu vhona o no bva sibandela. Vhatu vho gungula vha dovha. Vho fhedza vha mu ira ?a goya ngauri vha ri tshimange tsha goya naho wa tshi rwa a tshi fi. Mbudzi dza vhatu dzone o vha o dzi fhedza mu?hannga. Vhatu vho vha vha tshi ri u tswelwa thundu mi?ini yavho vha thoma u ?o?ela thungo ya Tshibalo. Mu?hannga uyu naho vha mu farisa o vha a tshi bva dzhele ma?uvha e si mangana. Vhatu vho vha vha tshi vho tenda zwauri u na mushonga wa Zimbabwe.

Mu?hannga wa vhatu o vha a sa zwi ?ivhi zwa uri ?uvha ?awe ?i n?ilani. O fhedza o thuntshiwa nga vhalindi vha goloi ya mundende a lovha. ? uvha i?o ene na khonani dzawe vho vha vha tshi khou lingedza u i ?angula tshelede. Vhatu vho vha vha tshi khou tou pembela u tshi nga ri hu na munyanya.

GUMOFULU ?A KHETHEKANYO YA B: [10]

KHETHEKANYO YA C

LUAMBO

MBUDZISO 3

Vhalani maffungo a tevhelaho nga vhuronwane uri ni ?o kona u fhindula mbudziso dzi no ?o tevhela:

“Ahaa! No shuma dukaduka ?anga.” Ndi khotsi a Tendamudzimu musi vho no fhedza u vhalo ripoto yawe ya tshikoloni ya maffheleni a ?waha. Vhara vha fhano a vha funi tshikolo. Vhone vha ?o shengela vhunga musalauno hu tshi shuma yone pfunzo. Uyu wangaene uri u ?o ya vhupholisani. Ri ?o vhona hune ha ?o fhelela phuna na tshi?oni. U phasa khae ri ?e ndi mbi?i ro vhona mavhala. U na vhubva vhu no nga ha ?haru musi yo mila tshithu. Mutukana ndi mbongola hou?a. U tou vha mubva ha na nzie, nzie dzi khoroni.

3.1 Bulani uri maffungo a tevhelaho ndi figara-?e dza muambo ni dovhe ni a ?wale e kha khandzwa.

3.1.1 U na vhubva vhu no nga ha ?haru.

3.1.2 Mutukana ndi mbongola hou?a (4)

3.2 ?eani ?halutshedzo dza mirero i tevhelaho:

3.2.1 Ri ?o vhona hu no ?o fhelela phuna na tshi?oni.

3.2.2 Ri ?e ndi mbi?i ro vhona mavhala.

3.2.3 Mubva ha na nzie, nzie dzi khoroni. (3)

3.3 ?walani maffhambanyi a maipfi a tevhelaho e maffhungoni a pfallaho:

3.3.1 Fhedza

3.3.2 Musalauno (2)

- 3.4 Ipfi "vhunga" ndi ?anganyi. Inwi shumisani ma?anganyi a tevhelaho mafhungoni a pfalaho:
- 3.4.1 arali
 - 3.4.2 fhedzi
 - 3.4.3 uri
 - 3.4.4 hone (4)
- 3.5 Ipfi "ahaal" ndi thinwaipfi-?e? (1)
- 3.6 Shumisani maipfi a tevhelaho mafhungoni a pfalaho:
- 3.6.1 ebo!
 - 3.6.2 Yowe!
 - 3.6.3 Tshukhwi!
 - 3.6.4 Ndaa! (4)
- 3.7 ? eani ?bulazwithihi ?a ipfi **shengela** ni dovhe ni ? shumise ? fhungoni ? pfalaho (2)
- [20]**

MBUDZISO 4

Vhalani mafhungo a tevhelaho nga vhuronwane uri ni ?o kona u fhindula mbudziso dzi no ?o tevhela:

Mulalo ano ma?uvha u lala o dzula e kha hone u **vhal**a. O neta nga u ?olou feila. Zwino u khou shuma nga nungo dzawe uii a phase. ? a?waha ya sa raha i ?o ?adza. O vhofha khundu nga thambo. ? wana u khou tou mamela lurumbu.

- 4.1 ?umani mitshila ya maiti i re afho fhasi kha tsinde ?a ?iti **vhal**a ni kone u a shumisa mafhungoni ? pfalaho.
- 4.1.1 -ela
 - 4.1.2 -esa
 - 4.1.3 -isa
 - 4.1.4 -ulula (4)
- 4.2 Ipfi **thambo** ? a kona u shuma sa ?bulazwinzhi. Inwi ? shumiseni mafhungoni mararu o fhambanaho u sumbedza uri hu na (3)
- [7]**

MBUDZISO 5

Vhalani mafhungo a tevhelaho ni konou fhindula mbudziso dzi no ?o tevhela:

Vho–Matsea vho dzhena mu?ini wavho **nga ma?autsha**. Hone halwa vho vhu pfa. U tshimbila ndi honuhu **hau tou pepeleka**. Vho ri u swika mu?angoni wa nn?u vha thoma u vhidzelela vha ri, “mmvuleleni ndi mu?i wanga hoyu”. Mufumakadzi wavho vha vha vha a vuwa vha ya vha vha vulela. Vha tshi fhedza vha ya vha vhuelela u e?ela.

Vho–Matsea vha thoma u vha teketela. Bonyongo ?a vha ?o ?angana ?e ?a vusa na vhana vhe vha vha vho e?ela. Mufumakadzi avha vho no **rwiwa lunzhi**. Vho ri u vhona izwi vha shavhela kamarani ya vhana vha ?ikhielela.

Vho–Matsea vha vha tevhela vha rwa vothi luraru vha tshi ?oda u rovha vothi. Zwe vhutoto. Mufumakadzi wa vhatu vha e?ela kamarani ya vhana.

5.1 Shumisani ma?adzisi a tevhelaho e mafhungoni a pfalaho:

5.1.1 nga ma?autsha

5.1.2 nga u tou pepeleka

5.1.3 u rwiwa lunzhi

5.1.4 luraru

(4)

5.2 ?eani mabulazwithihi a maipfi a tevhelaho e mafhungoni a pfalaho.

5.2.1 bonyongo.

5.2.2 e?ela.

5.2.3 teketela.

5.2.4 vhidzelela.

(4)

[8]

GUMOFULU ?A KHETHEKANYO YA C: [35]

MARAGA: 80